

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.12:81'243

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-2-28>

Інна ВОЙЦЬО,

orcid.org/0000-0002-9459-3657

викладач кафедри англійської мови

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

(Миколаїв, Україна) *innavoitsyo1980@gmail.com*

ОСОБИСТІТЬ ВИКЛАДАЧА ТА ЙОГО ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовані дослідження та наукові публікації про особистісні й професійно-педагогічні якості викладача вищої школи. Схарактеризовано професійну діяльність як особливу форму висококваліфікованої, розумової діяльності творчого характеру, спрямовану на навчання, всебічний розвиток студентів, формування в них професійних знань, умінь, навичок і виховання активної життєвої позиції. Описано основні види спілкування викладачів зі студентами, компоненти психолого-педагогічної структури, професіоналізм викладача та його майстерність. Окреслено вимоги до особистості викладача, його творчий підхід до справи, розкрито етапи процесу самовдосконалення та саморозвитку.

Педагогіка вищої школи все ще відстає від теоретичних розробок у напрямі практичного розв'язання проблеми.

Аналіз науково-методичної літератури показує, що в діяльності викладачів вищів спостерігається вагоміше впровадження освітніх, педагогічних, дидактичних, управлінських технологій у створенні ефективних систем навчання, а також особистісне й професійне зростання майбутніх фахівців.

Обґрунтовано підхід до професійної діяльності вчителя-новатора. Розкрито можливості проявів у діяльності вчителів. Представлений підхід базується на складних, системно-структурних, системно-функціональних методах, відповідає методології парадигми об'єктно-предметних відносин, враховує розвиток особистості студентів і викладачів. Вказано сторони й аспекти інноваційних особливостей педагогічного, психологічного, дослідницького, освітньо-дослідницького, науково-дослідного, експериментального підходів.

Також у статті розглядається необхідність психологічного й педагогічного діагностування в підвищенні якості й ефективності викладання та навчання у вищій. Подальша розробка теми вимагає розгляду конкретних теоретичних, методологічних, методичних, наукових і практичних основ створення моделей особистості викладача-новатора в сучасному педагогічному процесі вищої школи.

Ключові слова: педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, професіоналізм, творчість, особистісні якості, типи спілкування, психолого-педагогічна структура.

Inna VOYTSYO,

orcid.org/0000-0002-9459-3657

Lecturer at the English Language Department

Petro Mohyla Black Sea National University

(Mykolaiv, Ukraine) *innavoitsyo1980@gmail.com*

PERSONALITY OF THE TEACHER AND HIS PROFESSIONAL ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION

The article analyzes research and scientific publications on the personal and professional and pedagogical qualities of a high school teacher. Professional activity is characterized as a special form of highly qualified, mental activity of a creative nature, aimed at learning, comprehensive development of students, the formation of professional knowledge, skills, abilities and education of an active life position. There are the main types of communication between teachers and students, components of the psychological and pedagogical structure, professionalism of the teacher and his skills. There are outlined requirements to the teacher's personality, and his creative approach to the case. There are also revealed stages of the self-improvement and self-development process.

Higher school pedagogy is still behind theoretical developments in the direction of practical solutions to this problem.

Analysis of scientific and methodological literature shows that there is a more significant introduction of educational, pedagogical, didactic, management technologies in creating effective systemic learning systems in the activities of university teachers. It also includes personal and professional growth of future professionals.

The approach to the professional activity of a teacher-innovator is substantiated. There are open possibilities of manifestations in teachers' activity. The presented approach is based on complex, system-structural, system-functional methods, corresponds to the methodology of the object-subject relations paradigm, takes into account the development of the teachers' personality. There are indicated aspects of innovative features of pedagogical, psychological, research, educational-research, experimental approaches.

The article also considers the need for psychological and pedagogical diagnosis to improve the quality and efficiency of teaching and learning in higher education. Further development of the topic requires consideration of specific theoretical, methodological, scientific and practical bases of creating models of the teacher-innovator personality in the modern pedagogical process of higher school.

Key words: pedagogical activity, pedagogical skills, professionalism, art, personal qualities, types of communication, psychological-pedagogical structure.

Постановка проблеми. Нам представляється правомірним розглядати особистість сучасного викладача вищої школи як педагога, психолога, дослідника, експериментатора, менеджера в сьогоднішньому інноваційному розвитку освіти, здатного розробляти й впроваджувати моделі підготовки студента креативного типу, який вміє самостійно знаходити й опановувати знаннями, вміннями в навчальній діяльності, моделі власної діяльності інноваційного типу, фахівця у своєму предметі й в методиці навчання цього предмету. Такий підхід відповідає сутності методології парадигми суб'єктно-об'єктних відносин. Водночас йдеться не про кількість дипломів викладача, а про виділення, розробку змісту теоретико-методичних основ конструювання комплексного інформаційного поля (знання, вміння, навички, особливості, якості особистості викладача вишу), адекватного такій парадигмі, на базі якого викладач індивідуально приймає інтегративне інноваційне рішення в конкретних ситуаціях, що буде корисним і для системи підвищення кваліфікації або стажування викладачів вищого навчального закладу. За такої умови необхідно дотримуватися принципу оптимального поєднання елементів уже напрацьованих репродуктивних технологій в освіті й інтенсивних технологій, що відповідає принципу наступності.

Наша праця – формування людини, й це покладає на нас особливу, ні з чим не зрівняну відповідальність (В. Сухомлинський). Професія викладача – одна з найбільш творчих і складних, в якій поєднано науку й мистецтво. Ця праця споріднена з працею письменника, режисера, актора, педагога, психолога й науковця. Діяльність та особистість викладача вищої школи має високу соціальну значущість і займає одне з головних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості й духовної культури українського суспільства. Ефективність навчального-виховного процесу залежить від двох ключових осіб – «викладач і студент», – але навчальний процес може бути повноцінним лише тоді, коли він є взаємним,

коли навчається та виховується не лише студент, а й викладач. Викладач є посередником між студентами й навчальним матеріалом, тому він повинен бути готовим до виконання ролі порадики й помічника. Особистість людини залежить від виховання, від того, які цінності буде закладено в неї. Найбільший вплив на характер людини справляє родина, але не менш важливий вплив здійснює викладач. Саме на викладачеві лежить відповідальність за те, яким буде молодь, тому важливо знати, яким має бути викладач. Успішному виконанню цих задач сприяє наявність таких якостей, як схильність до лідерства, готовність прийти на допомогу, доброта, відповідальність. Образ ідеального педагога бере свій початок у філософських уявленнях про вчителя життя, який характеризується як яскрава, самобутня, творча особистість, здатна відчувати проблеми й суперечності життя. Отже, особистість викладача вищої школи стоїть в центрі уваги студентів. Важливу роль відіграє постійне самовдосконалення, саморозвиток викладача. Усвідомлене самовдосконалення особистості та її духовне зростання – категорії вічні й вивчалися науковцями в різні епохи.

Актуальність проблеми на сучасному етапі не можна переоцінити, адже навколишній світ постійно змінюється, а студенти виступають як рефлектори, що неодноразово підтверджував історичний досвід. В останні роки в психолого-педагогічних, соціологічних дослідженнях велику увагу надають вивченню внутрішнього світу студентської молоді, її рефлексії на оточення та викладацький склад.

Аналіз досліджень та публікацій. Уявлення про особистість педагога та його професійну діяльність можна знайти в наукових творах у Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Сирії, Стародавній Греції. В Епоху Відродження свій внесок зробили педагоги-гуманісти Ф. Рабле, М. Монтень, Т. Мор, Ж.-Ж. Руссо. Серед видатних педагогів нашої епохи цим питанням займалися К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Основні характеристики викладача, його самовдосконалення

та професійна діяльність є важливим питанням сучасної педагогіки, психології, соціології, навколо яких продовжуються численні наукові дискусії. Характеризуючи особистість сучасного викладача, С. Скорікова пише, що викладач, куратор може виконати свою високу місію в підготовці сучасних кадрів тільки тоді, коли він сам любить свою професію, переконаний в її значущості й прагне усіма силами й засобами сформувавши висококваліфікованого спеціаліста, порядну людину.

Н. Кузьміна, К. Левітан, Т. Таланчук вивчали функції професійно-педагогічної діяльності; О. Кисельова – особистісну функцію самоосвіти; Т. Шестакова – творчий, цілеспрямований, самостійний рух фахівця до вершин особистісного й професійного розвитку; О. Кучерявий – професійне самовиховання, творчий саморух особистості до професійної самореалізації. В. Адамова й В. Потехіна вважають за головну рису викладача вміння добре орієнтуватися в різних галузях науки, бути в курсі нових досліджень, відкриттів, бачити ближні й дальні перспективи науки. Водночас дослідники О. Гура, А. Кожуєв, О. Мороз, Д. Чернілевський підкреслюють, що проблема самовдосконалення викладача не набула значного звучання. Більшість викладачів не усвідомлюють важливість проблеми особистісного зростання, вони вважають, що педагогу досить знати свій предмет, а все інше прийде з досвідом роботи.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка працівниками соціологічного центру щороку проводять анкетування на різних факультетах, де є питання про ставлення студентів до викладачів та їх викладацької діяльності. Н. Рожанська у своїй статті описала результати соціологічного дослідження «Ідеальний викладач очима студентів ЧНУ ім. Петра Могили». Подібні анкетування проводять у багатьох університетах України та за кордоном. Результати анкетувань і досліджень різних університетів майже однакові. Студенти уявляють ідеального викладача, який добре володіє своїм предметом, цікаво й доступно проводить заняття, використовуючи нестандартні методи викладання; це людина, яка поважає думку студентів, створює дружню атмосферу. Серед особистісних якостей студенти виділяють: пунктуальність, відповідальність, ввічливість, справедливість, професіоналізм, спокійний характер. Зовнішній вигляд – це одяг ділового стилю, охайна зачіска й доглянуте взуття.

Мета статті – визначити важливі особистісні й професійно-педагогічні якості викладача вищої школи, розглянути феномен самовдосконалення та професійної самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність у вищій школі – це діяльність, спрямована на підготовку кваліфікованого спеціаліста, який має знайти своє місце на ринку праці, активно включитись у суспільну, культурну, політичну й інші сфери життя. Об'єктом педагогічного впливу є студенти з різними нахилами, інтересами, інтелектом, почуттями. Український педагог Василь Сухомлинський (1918–1970 рр.) застерігав, що в жодній справі помилки й невдачі не призводять до таких тяжких наслідків, як у педагогічній. Викладач у своїй діяльності повинен досконало володіти мовою та мовленням. К. Ушинський писав: «Рідна мова – це великий народний скарб, основа розвитку й скарбниця всіх знань, з неї починається розуміння всього». Слово рідної мови є могутнім аспектом духовного контакту, морального впливу й переконання. Розглянемо, які існують типи спілкування викладачів зі студентами:

1. Примітивний. Ставлення до студентів відбивається на примітивних правилах і реакціях поведінки. Викладач демонструє свою зверхність, студент для нього є засобом досягнення мети.

2. Маніпулятивний. Взаємини викладача зі студентами ґрунтуються на грі, тут присутня похвала. Студент є об'єктом маніпуляції, він наляканий, інфантильний.

3. Стандартизований. У стосунках домінує формальне спілкування. Викладач дотримується стандартів етикету, така поведінка є поверховою, студент відчуває байдужість викладача й залишається об'єктом маніпуляції.

4. Діловий. Орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісну характеристику студента лише в контексті ефективної діяльності. Він дотримується стандартів етикету, визнає за студентом право на самостійність. Значущість студента для викладача залежить від внеску в спільну діяльність.

5. Особистий. Спілкування ґрунтується на глибокій зацікавленості студентів, викладач любить студентів, вся його діяльність спрямована на розвиток духовності. Студент довіряє викладачеві, а викладач є для нього авторитетом.

І. Зязюн виділяє такі стилі спілкування: а) авторитарний – тут присутній диктат, який перетворює одного з учасників комунікативної взаємодії на пасивного виконавця. Авторитарний викладач самочинно визначає спрямованість діяльності групи. Це гальмує ініціативу, пригнічує діяльність студентів, основними формами взаємодії такого стилю спілкування є наказ, вказівка, інструкція, догана. Викладач нетерпимий до заперечень. Усе це призводить до несприятливого психологічного

клімату; б) демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й орієнтації на самоорганізацію особистості й колективу, він покликаний донести мету діяльності до свідомості кожного студента й залучити всіх до активної участі у спільній справі. Основними засобами взаємодії є заохочення, порада, інформування; в) в ліберальному стилі у викладача немає стійкої педагогічної позиції, вона виявляється у втручанні, низькому рівні вимог до виховання. Такий викладач обмежується виконанням лише викладацької функції. Наслідком такої позиції є втрата поваги, погіршення успішності й дисципліни. Тож дуже важливо, як спілкується викладач зі студентами.

На думку В. Сухомлинського, слово має лікувати, а не бути багатом. Демокрит підкреслював, що всьому треба вчитись: «Ні мистецтво красномовства, ні мудрість не можуть бути досягнутими, якщо цьому не вчитись». Перед викладачем вищої школи лежить нелегке завдання: розвивати любов і повагу до рідної мови, формувати уміння та навички правильного мовлення студентів, і найкращим засобом у досягненні цієї мети є власний приклад.

Педагогічну діяльність можна поділити на декілька функцій. Головною є навчальна, яка спрямована на організацію процесу навчання. Вона поєднує теоретичну основу, розкриття нових закономірностей. Друга – це практична, яка спрямована на розв'язання педагогічних завдань. Викладач визначає мету, обмірковує зміст навчання, сучасні методи й форми, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, форм контролю. Основними видами цієї діяльності є лекції, лабораторні, практичні, семінарські заняття, консультації, заліки, екзамени, рецензування, організування захисту курсових робіт і проєктів, керівництво дипломними роботами, практикою та дослідницькою роботою (Сидоренко, 2002: 85). З навчальною роботою тісно пов'язана методична робота – це підготовка до лекцій, лабораторних, практичних занять; складання та підготовка до видання конспектів лекцій, збірників вправ і задач, лабораторних практикумів, методичних матеріалів із курсових і дипломних робіт; поточна робота щодо підвищення педагогічної кваліфікації (читання методичної, навчальної, науково-методичної літератури); складання методичних розробок, завдань, екзаменаційних білетів, тематики курсових робіт. У процесі методичної роботи підвищується рівень майстерності самого викладача, він засвоює зміст нових навчальних програм, ознайомлюється з досягненнями психолого-педа-

гогічних наук і методики викладання навчальних дисциплін, вивчає передовий педагогічний досвід, удосконалює власні навички самоосвіти. Важливе місце в діяльності викладача належить організаційно-методичній роботі – це робота на підготовчому відділенні, в приймальній комісії, організація педагогічних практик, підготовка матеріалів на засідання кафедри ради факультету, робота з підготовки науково-методичних семінарів (Кононенко, 2002: 190).

Педагогічна діяльність повинна поєднуватись із дослідницькою, яка збагачує внутрішній світ, розвиває творчий потенціал, підвищує науковий рівень знань, спонукає до нових ідей, висновків. Хороший викладач, щоб глибше опанувати свій навчальний предмет, ознайомлюється з науковою літературою, стежить за розвитком науки, вивчає досвід навчально-виховної роботи своїх колег, опрацьовує науково-методичні журнали (Климов, 2003: 20).

Виховна діяльність здійснюється в процесі навчання, використовуючи всі можливості навчальних дисциплін, а також під час спілкування в позаурочний час. Важливо, щоб кожен викладач усвідомив важливість свого виховного впливу на майбутніх фахівців і реалізував цю функцію не лише через співбесіди, кураторську діяльність, а й на власному прикладі.

Професіоналізм викладача виявляється в умінні на основі аналізу різних ситуацій бачити й знаходити способи їх розв'язання. А це вимагає творчого підходу до педагогічної діяльності. Для ефективного виконання педагогічної діяльності педагогу необхідно усвідомлювати основні компоненти психолого-педагогічної структури, педагогічні дії, вміння та якості, необхідні для її реалізації (Гура, 2006: 200).

Психолого-педагогічна структура діяльності – це система дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач. У цій системі виокремлюють такі функціональні компоненти (Н. Кузьміна): гносеологічний, конструктивний, організаторський, комунікативний. Гносеологічний (грец. *Gnostikos* – пізнавальний) компонент охоплює вивчення кожного студента окремо й усього колективу, застосування різних методів навчання та виховання, вивчення методичних вказівок, аналіз власного досвіду й досвіду інших викладачів, узагальнення та застосування ефективних форм, методів і прийомів у своїй роботі, самоосвіту й самовиховання. Конструкторський компонент передбачає добір навчальної інформації, яку слід донести до студентів, планування власної діяльності й поведінки для взаємодії зі студентами.

Комунікативний компонент передбачає налагодження педагогічних стосунків із тими, на кого спрямований вплив (визнання моральної, інтелектуальної та політичної вищості як керівника й організатора), встановлення правильних відносин із керівниками системи (дисциплінованість, принциповість, творчість), співвіднесення своєї діяльності з державними завданнями.

Психологічна структура викладача динамічна й з набуттям майстерності змінюється. Педагогу необхідно завоювати аудиторію, від цього залежать стосунки зі студентами (Бех, 2011: 12).

Педагогічна діяльність у вищій школі передбачає певні вимоги до особистості викладача:

1. Усвідомлення свого громадянського обов'язку – виховання гідних громадян країни, висококваліфікованих спеціалістів.

2. Досконале володіння своїм предметом. Як свідчать опитування студентів, найавторитетнішими вважають тих викладачів, які добре знають свій предмет. Також викладач повинен добре орієнтуватись у суміжних дисциплінах, явищами й реаліями сучасного світу, що сприяє глибокому розкриттю міжпредметних зв'язків, формуванню всебічного розвиненого спеціаліста.

3. Володіння методикою викладання, що допомагає складне завдання зробити й подати доступно, враховуючи здібності студентів, зацікавити інформацією, викликати бажання поповнювати свої знання.

4. Педагогічна вираженість. Це така установка на педагогічну діяльність і психологічна готовність до неї. Вона виявляється в спрямованості думок, у манері розмовляти, в поведінці. Завдяки цій рисі викладач може інтуїтивно виділити з навколишнього середовища навчально-виховні факти й педагогічно донести їх до студентів.

5. Любов до студентів має бути розумна. Як зауважив відомий педагог і майстер своєї справи Антон Семенович Макаренко, любов до учнів виключає безпринципове й поблажливе ставлення, потурання її слабким сторонам. На його думку, вимогливість не суперечить любові й повазі до людини, а саме у вимогливості до людини й полягає повага до неї.

6. Ерудованість. Крім знань свого предмета, викладач має володіти знаннями з філософії, історії, політики, мистецтва, сучасних досягнень науки й техніки. Це допоможе йому спілкуватись зі студентами на різні теми.

7. Творчий підхід до справи. Творчість викладача – це насамперед вибір методів і підходів до реалізації мети й завдань, забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, привчання

студентів до самостійного отримання інформації та розвитку творчого мислення, озброєння уміннями наукового дослідження, виховання досвідченої та культурної людини. Викладач, який є творчою особистістю, аналізує власний досвід, вивчає і бере все краще із чужого, шукає і знаходить нові, досконаліші педагогічні технології. К. Ушинський визначив, що вчитель в учителеві живі лише доти, поки він навчається.

8. Високі моральні якості. У моральному аспекті педагог має бути таким, яким прагне виховати своїх вихованців.

9. Володіти власною емоційно-вольовою поведінкою. Викладач повинен бути цілеспрямованим, ініціативним, дисциплінованим, вимогливим до себе й інших, володіти своїми почуттями.

10. Педагогічна спостережливість та уважність. Спостерігаючи за студентами, викладач дізнається про їхні індивідуальні особливості, ставлення до навчання та педагогів, стосунки між ними, психічні стани, їх реагування на зауваження та оцінки. Необхідно зосереджувати свою увагу на вивченні теми, зміні видів завдань і засобів.

11. Натхнення та інтуїція. Натхнення приходить до викладача внаслідок зацікавленості предметом дослідження, постійного обміркування та планування цілей; це психічний стан, коли одночасно залучені всі сфери психіки: розум, почуття, сприйняття. Інтуїція виявляється у відчутті правильної діяльності, в бажанні її результатів, у переконанні, що саме так, а не інакше треба діяти.

12. Досконале володіння мовою та мисленням. Мова й мислення викладача повинні бути педагогічними, йдеться про чіткість і логічність думок, конкретність, дохідливість. Мова має бути позбавлена дефектів (шепелявість, запинання, швидкий і повільний темп).

13. Оптимізм – невіддільна риса сучасного викладача, оскільки він впливає на ефективність навчання та виховання студентів, викликає позитивні емоції, добрий настрій, активність, рішучість, впевненість у своїх силах.

14. Педагогічний такт. Це професійна особливість поведінки викладача в стосунках зі студентами, уміння в кожному окремому випадку знайти правильне рішення. Педагогічний такт потрібен викладачеві в системі його виховного впливу як на студентський колектив, так і на кожного студента окремо.

15. Здоров'я та зовнішній вигляд. Професія викладача вимагає значного нервового й фізичного напруження, тому треба постійно піклуватись про своє здоров'я. Зовнішній вигляд має велике значення також. Неприваблива зовніш-

ність викладача викликає негативне ставлення з боку студентів до самого викладача та його дисципліни (Гапон, Дубняк, 2009: 107).

Діяльність викладача поєднує наукову, викладацьку, навчальну й методичну роботу, тобто викладач є фахівцем у певній галузі знань, педагогом, ученим та організатором особистісного самовдосконалення. Самовдосконалення виявляється в постійному розвитку, бажанні стати кращим, досягти високих професійних цілей, викликати до себе повагу студентської аудиторії, здобувати педагогічний авторитет. Процес самовдосконалення та розвитку викладача має такі етапи:

- перший етап – це самопізнання, викладач сам аналізує свою діяльність і виявляє недоліки;
- на другому етапі відбувається формування ідеального професійного образу, порівняння себе з видатними педагогами, переоцінюються професійні цінності;
- третій етап – це виконання створеної викладачем програми самовдосконалення. Викладач проходить через самообмеження, позбавлення комфорту, подолання негативних впливів, що постають на шляху до досконалості;

– на четвертому етапі внаслідок здійснення програми самовдосконалення формується життєва філософія фахівця, професійне кредо, аналізуються навчально-професійні й життєві досягнення, здійснюється корекція особистісної діяльності;

– на п'ятому етапі відбувається оцінювання ефективності роботи зі самовдосконалення з внесенням корективів у подальшу роботу над своїм розвитком.

Постійне самовдосконалення є важливим засобом професійного розвитку викладача, підвищення ефективності його педагогічної діяльності й навчально-педагогічного процесу.

Висновки. Особистісні якості викладача відіграють важливу роль у навчанні й вихованні молоді, оскільки він постійно перебуває в центрі уваги студентів. Викладач повинен бути хорошим організатором, оратором, психологом, володіти педагогічним навчально-виховним процесом, бути знавцем у своїй справі й ерудитом в інших науках, любити студентів і свою професію. Отже, зважаючи на все вище сказане, потрібно розвивати особистість викладача, його культурну, пізнавальну й духовну сфери діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Я – як джерело духовного саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2011. № 3. С. 5–16.
2. Бурова М. В. Слагаемые имиджа педагога. URL: <http://festival.1september.ru/articles/620720/>
3. Гапон Н. П., Дубняк М. О. Викладач очима студентів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. У. 1. С. 106–113.
4. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332с.
5. Сфремов В. О. Оптимізація ВНЗ в Україні як необхідна умова підвищення їх конкурентоспроможності. *Вища школа*. 2014. № 3–4. С. 73–83.
6. Затін І.М. Психолого-педагогічна модель особистості викладача вищої школи. Донецьк, 2011.
7. Климов Е. А. О некоторых психологических составляющих педагогического труда. *Вестник Московского университета. Серия 20: Педагогическое образование*. 2003. № 2. С. 13–25.
8. Кононенко А. А. Психологические составляющие индивидуального имиджа современного педагога : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одесса, 2002. 198 с.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (проект). *Вища школа*. 2013. № 2. С. 86–106.
10. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
11. Сидоренко О. Л. Про спосіб підвищення ефективності взаємодії викладача з студентами. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 1–2. С. 83–88.
12. Трафимова Г. Т. Преподаватель глазами студентов. *Инновации в воспитании*. 2002. № 5. С. 16–21.
13. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ, «Академвидав», 2006. 35 с.

REFERENCES

1. Bekh I. D. (2011). YA – yak dzherelo dukhovnoho samorozvytku osobystosti [I as a source of spiritual self-development of the individual] / I. D. Bekh. *Pedagogy and Psychology*. K., № 3; pp. 5–16 [in Ukrainian].
2. Burova M. V. Slahaemye ymydza pedahoha [Components of the teacher's image]. Burova M. V. *Elektronnyy resurs*. Retrieved from: <http://festival.1september.ru/articles/620720/> [in Russian]
3. Hapon N., Dubnyak, M. / Nadiya Hapon, Maksymilian Dubnyak. *Vykkladach ochyma studentiv* [Teacher through the eyes of the students]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya pedahohichna*. 2009. Vyp. 25. U. 1. pp. 106–113. [in Ukrainian].
4. Hura O. I. *Psykhologo-pedahohichna kompetentnist' vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu* [Psychological and pedagogical competence of a teacher of higher education]: *teoretyko-metodolohichnyy aspekt: monohrafiya* / O. I. Hura. Zaporizhzhya: HU "ZIDMU", 2006. pp. 332. [in Russian].
5. Yefremov V. *Optyimizatsiya VNZ v Ukrayini yak neobkhidna umova pidvyshchennya yikh konkurentospromozhnosti* [Optimization of universities in Ukraine as a necessary condition for increasing their competitiveness]. V. Yefremov. *Vyshcha shkola*. 2014. № 3–4. pp. 73–83. [in Ukrainian].

6. Zatyń, Y.M. (2011). Psykholoho-pedahohichna model' osobystosti vykladacha vyshchoyi shkoly [Psychological and pedagogical model of the personality of a high school teacher]. Donets'k [in Ukrainian].
7. Klymov E. A. O nekotorykh psykholohycheskykh sostavlyayushchykh pedahohycheskoho truda [About some psychological components of pedagogical work]. E. A. Klymov. Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. Seryya 20: Pedahohycheskoe obrazovanye. 2003. № 2. pp. 13–25. [in Russian].
8. Kononenko A. A. Psykholohycheskye sostavlyayushchye yndyvudual'noho ymydzha sovremennoho pedahoha [Psychological components of the individual image of a modern teacher] : dys. ... kand. psychol. nauk : 19.00.07. A. A. Kononenko. Odessa, 2002. p.198 [in Russian].
9. Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na 2012–2021 roky (proekt) [National strategy for the development of the education in Ukraine for 2012-2021 (draft)]. Vyshcha shkola. 2013. № 2. pp. 86–106. [in Ukrainian].
10. Pro vyshchu osvitu [About higher education]. Zakon Ukrayiny. Elektronnyy resurs. Retrieved from: <http://document.ua/pro-vishu-osvitu-doc197652.html> [in Ukrainian].
11. Sydorenko O. L. Pro sposib pidvyshchennya efektyvnosti vzayemodiyi vykladacha z studentamy [About how to increase the effectiveness of teacher interaction with students]. O. L. Sydorenko. Pedahohika i psykholohiya. 2002. № 1–2. pp. 83–88. [in Ukrainian].
12. Trafymova H. T. Prepodavatel' hlazamy studentov [Teacher through the eyes of students]. Ynnovatsyy v vospytanyy. 2002. №5. [in Russian]
13. Fitsula M.M. Pedahohika vyshchoyi shkoly [Pedagogy of higher school]. Navchal'nyy posibnyk. K.; "Akademvydav", 2006. p. 35 (Al'ma-mater).